

HAMM, W

**Anvisning att uppföda, föröka och göda
getter, bota deras sjukdomar, bereda getost
och smör, med mera / af W. Hamm**

Stockholm :
1852

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

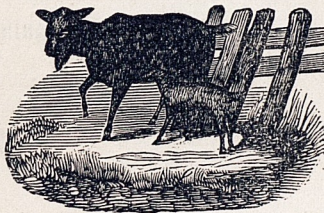
- <http://search.books2ebooks.eu/>

Georg.
Lund
Smärke
Ön/
o

Anvisning
att
uppföda, föröka och göda

G e t t e r,

bota deras sjukdomar, bereda getost och
smör, med mera.

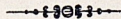

Bearbetning efter franskan

af

Doct. W. Hamm,

Agronom.

Pris: 12 fellingar banko.

1853

Faint, mirrored text bleed-through from the reverse side of the page, including the word "Königliche" and other illegible words.

Kungl. biblioteket

0 0000 000097418

Anwising
att
uppföda, föröka och göda

Getter,

bota deras sjukdomar, bereda getost och
smör, med mera.

ett medel, att med ett obetydligt kapital få en god
årlig behållning, så wäl i staden som på landet.

Bearbetning efter franskan

af

Doct. W. Hamm,
Agronom.

Öfversättning.

Stockholm,

~*~*~ på Sigfrid Flodins förlag. ~*~*~

Geten.

Hennes nytta.

Geten är den fattiges ko, hennes aflastning är en inkomst, som hvarje ögonblick tilltager och förnyar sig. Detta är bokstafsligen sant om de wankiga getterna, som uppfödas, mera för deras mjölk, än för deras kött och deras ull; ändock gifwer getköttet en lika så riklig som helsosam och wälsmakande föda; det liknar mest lamkött. Mjölken tjenar barn och uppvurorna till föda, och geten lemnar mycken sådan; getmjölet tjenar wid tillagning af de flesta af våra maträtter lika så wäl, som kosmjölet; osten är många landtbors dagliga föda; äfwen gifwer geten mycket talg. Ullen, oaktadt stråfware än fårull, begagnas till förfärdigande af mycket goda, grofwa tyger. Huden är bättre än fårets. Betänker man, huru många produkter en familj kan erhålla genom getskötsel, så måste man förwänas, att den ej bedrifwes allmännare. Den rike så wäl som den fattige landtmannen, om han endast har passande lokal för getstallet, skulle uppföda dem med fördel. Fodret kostar så litet i förhållande till winsten, att man ej skall afsträckas deraf; ty finner ägaren af en trädgård icke 6 månader igenom tillräckligt foder i densamma genom sådant, som ammars utan nytta skulle gå förloradt? För det som geten kostar under wintern, blir man tillräckligt betald genom dyngan, som är mycket hetlig och ej är sämre än färgbbseln.

Getens karakter.

Geten är till sin natur klokare och listigare än fåret; den kommer gerna till menniskor, gör sig lätt förtrolig med dem, är känslig för deras smekningar; hon

är äfwen starkare, lättare, fläckigare och ej så rädd som fåret; hon är lifligt glad, kättjesfull och obeständig; hon söker med begärlighet bocken; hon parar sig med hetta och killar mycket tidigt; hon är en mycket god moder; hon emottager efter killningen sina ungar mycket wäl, och man behöfwer icke använda några konstgrepp, för att förmå henne att låta dem dia. Man har ej att befara, att hon tillbakawisar killingarne; förr att hennes beredwillighet blir missbrukad, om man lemnar henne fler killingar, än hon kan föda, isynnerhet om hon ännu icke är 3 år gammal; hon är stark, lättfödd, nästan alla plantor bekomma henne wäl, och endast få stada henne. Hennes lynes obeständighet och rörlighet wisar sig i hennes lefnad och uppförande; hon går, stannar, hoppar, springer, närmar sig, flyndar bort, gömmer sig eller flyr, af endast infall och utan annan orsak än hennes inre liflighet. Hennes organers hela smidighet, hennes kropps hela elasticitet räcker knappt till för lynnets liflighet och rörelsernas hastighet, som äro henne egna.

Man har bewis, att getterna af naturen äro menniskans wänner, och att de på obebodda orter ej blifwa wilda. Då 1698 ett engelskt skepp ankrade wid ön Bonawista, kommo två negrer ombord och erbjödo engelsmännen utan ersättning så många bockar, som de wille medtaga; och negrerna berättade den öfwer detta anbud förwånade kapitenen, att endast 12 personer bodde på ön, att bockarne och getterna hade förökat sig ända till obeqwämlighet, och att de, i stället att låta fånga sig med möda, följa menniskorna med ett slags efterhängsenhet, som husdjur. I warma trakter uppföder man getterna i stor mängd, och gifwer dem intet hus; men detta går ej an hos oss. De äro endast aflingsmäktiga i en ålder af från 1 års eller 18 månaders till 7 års ålder. De swarta getterna äro de starkaste och gröfsta af alla. Getterna kosta nästan intet att föda, och lemna ändock en betydlig inkomst; man säljer fettet, talgen, ullen, skinnets. Mjölkken är helsosam och begagnas ibland som läkemedel; den är lättflytande och gifwer god ost.

Getterna hafwa i öfre käftan inga skärtänder, och de i undre käftan falla bort och bytas på samma tider och i samma ordning, som hos sären.

På dem och på hornringarne ser man åldern. Antalet tänder är hos getterna icke bestämdt, de hafwa merendels färre än bockarne.

Beskrifning öfwer bocken.

Bocken är ett temligen wacker djur, men förfaller snart genom sin lättja. Han wore aflingsmäktig till 7 års ålder och ännu längre, om man wille skona honom mera; men merendels håller han endast ut till en ålder af 5 år, och därför göder man honom då, emedan han äldre ej mer skulle wara duglig till slag. Han kastreras aldrig. Bockens starka lukt kommer ej af föttet, utan af huden. Man låter icke getbockarne blifwa gamla, oaktadt de kunna lefwa 10 till 12 år, utan slagtar dem, så snart de ej mer äro aflingsmäktiga, emedan föttet med åldern alltid blir sämre. Wanligen hafwa bockarne horn, men det finnes äfwen, ehuru sällan, bockar utan horn. Bockarnes ull är alltid gröfre, flägget och hornen längre, än getternas.

Angorageten och Kaschmirseten.

Angorageten med hängande örön hörer till samma familj som den wanliga husgeten, och kan äfwen kroiseras med densamma. Bocken har nästan lika långa horn, som den wanliga getbocken, men de äro wända åt annat håll, de stå på hwarje sida ut från hufwudet och bilda en spiral-linie, som nästan har formen af en korkstruf eller gewärskrats. Getens horn äro korta och balåt ned- och framböjda, så att de sluta wid örönen; deras form och deras ställning äro likwäl icke alltid lika.

Desa getters hem är Anatolien i Mindre Asien; de kommo under förra århundradet till Europa.

I deras hemland uppföder man dessa djur med synnerlig omsorg, emedan de utgörä landets rikedom. Ullen, som om sommaren beswärar angorageten, klipptes i Mars eller April, emedan den derefter affaller och går förlorad.

Röttet är innewånarnes wigtigaste föda; de föredraga det framför fårkött. Ull, som erhålles af detta djur, weta de att använda; de göra saffian af skinnets, och perukmakarne weta mycket wäl att begagna det långa, starka och mycket glänsande skägget.

Angorageten har införts så wäl i Toscana som i Sverige, och triffwes der mycket bra. På Alpena triffwas de äfwen mycket wäl och hafwa alltid mer kött, än de inhemska getterna.

Ullen på de af honkön är alltid hwit; underullen, som ej är så lång som den andra, är rådjursfärgad och förändrar icke färgen om wintern. Öfverhåret, som under ett års lopp blir mycket långt, är alltid hwitt. Ullen måste först sorteräs, emedan fällens olika delar gifwa serfärdiga slag af ull, hwilkas priser äro mycket olika. Swarset get gifwer årligen ungefär 4 skålpund ull. Okastrerade bockar gifwa mer, men deras ull är gröfre. Geten lemnar mycket mindre, men finare ull. Kastrerade bockar gifwa mycket och ganska fin ull.

Kaschmirseten. Nästan alla kaschmirsetter hafwa raka, runda och swarta horn, och äro af medelmåttig storlek. Fällan är merendels hwit, tjock och ullrik, mången gång fläckig, brun eller swart. Ullen, som betäcker en del af benen, är lång och hård, dunet mycket mjukt; ju finare detta är, desto finare är äfwen den långa ullen; genom den enas kan man känna den andras finlek. Dunet wäxer omedelbart på huden. Om det affaller eller hopstufwar sig, utkammar man det. Köttet är lika godt, som den wanliga getens, och mjölken innehåller mera smörpartiklar.

Desa af Ternaur 1819 till Frankrike införda getter hafwa wid uppföddandet ej gifwit något lyckligt resultat. Äfwen i Hohenheim och andra delar af Würtemberg wille de ej rätt triffwas, så att de numera endast här och der bibehållas för nöje skull.

Ärlig inkomst af en get.

En på stall wäl fodrad get gifwer årligen omkring 92 kannor mjölk ($\frac{1}{4}$ kanna dagligen), och denna mjölk

gifwer närmare 300 skålp. ost eller 100 skålp. smör årligen, utom en temlig quantitet wafsla att göda swinen med.

En god gets egenfåper.

En god get måste vara wäl wuxen, hög och lång. Korset måste vara bredt, lären köttiga; man ser åfwen efter stora, med stora wårter försedda spenar, på en lång och tjock jufwer, lifliga ögon, bred panna och bröst, köttiga bogar, samt stadiga och lätta manér. Getter utan horn, med tjockare och mjukare ull, anses för saltmodigare och för bättre mjölkgetter. Dock hafwa de flesta horn, emedan man föredrager de obehornade, så sker detta mer, emedan de ej stå emot stallens wäggar. Geten blir 12 till 18 år gammal, och gifwer ibland i denna ålder ännu något litet mjölk dagligen; likwäl kan man endast räkna på god inkomst från andra till sjetta året.

En god bocks egenfåper.

En god bock måste vara ung och af god wårt, d. d. s. två år gammal, stor, halsen kort och köttig, hufwudet lätt, bronnen nedhängande, lären starka, benen fasta, ullen svart, tjock och mjuk, skägget långt och starkt. Bocken äger wid ett års och geten wid 7 månaders ålder afslingsförmåga; men frukten af en så tidig parning blir wanligen swag och dålig, och man wäntar derföre med parningen, tills geten och bocken äro 18 månader till 2 år gamla.

Bocken är ett mycket häftigt och hetligt djur; en enda kan under 2 eller 3 månader vara nog för 400 getter, och bespringa ända till 40 om dagen; men denna honom förtärande hetta warar endast 3 eller 4 år, och efter 5 eller 6 år äro bokarne förswagade och till och med gamla.

Getternas parningsbegär.

Getternas längtan att bespringas förträder sig genom deras oro, genom löpning fram och åter, ständig bråkning; blicken är wild, och de hålla näsan i luften, liksom för att wädra bocken; de glömma att beta, springa omkring utan

ändamål och skaka hufvudet; under detta tillstånd minskas mjölken och uteblir mängden gång alldeles, är desutom af mindre god smak, och skär sig hastigt öfver elden.

Varningstiden.

Getterna blifva merendels brunstiga i September, Oktober och November, och äfwen wid hwarje annan tid, när de sammankomma med bocken, äro de snart beredda att emottaga honom, och kunna para sig alla årstider; ändock bespringas de säkrare om hösten, och man föredrager äfwen dersföre Oktober och November, emedan killingarne finna spädt föder, då de första gången gå på bete. Äfwen åtskilligt annat har man att iakttaga. I närheten af städerna begagnar man mjölken hela året; i alla andra trakter endast från April till slutet af Oktober. I Mont d'Or låter man getterna bespringas i Oktober och November, på det att de må killa under loppet af Mars eller April, wid hwilken tid mjölken är rikligast; då upp-föder man killingarne med mjölk, och säljer eller slagtar dem sedan, hwarester man har mycket god mjölk att göra smör och ost af.

Om dräktigheten och dess längd.

Dräktigheten warar wanligen 5 månader; i början af den sjetta killar geten och killingarne dia henne 4 till 5 veckors tid; man har således att beräkna ungefär $6\frac{1}{2}$ månad, från springningen till den tid, då man först kan föra killingarne ut på bete.

De dräktiga getternas skötsel.

Getterna behöfwa isynnerhet under de båda sista månaderna före killingen stor uppsigt och omsorg; man måste så mycket som möjligt skydda dem för ombyte i wäderleken, regn, köld och stark hetta. Allt, som kan medföra missfall, måste man undwika, måste så mycket som möjligt hindra geten att springa och hoppa öfver häckar och gräfvar, och får ej föra henne tillsamman med något djur, som kan fara henne.

Om stallets golt för urinens afrinnande är sluttande, så måste man jemna det med strö.

Modergetens fodring före killningen.

Man gifwer modergeten före killningen mer södande foder än wanligt, hushushsaktigast rötter och rotfnölar; detta foder bekommer henne bättre, emedan det är lätt-smältare och mera utspränger buken. Bliu geten för set, i följd af för mycken föda, så måste man minska denna; ty fetbliswandet hindrar utvecklingen af fostret, och för-svårar killningen. Om jufret uppswäller, måste man ut-tömma det, icke för mjölkens skull, utan för att hindra en sjukdom.

Kalkas tiden för killningen, så gifwer man geten godt strö; man håller stallet mycket lustigt och måttligt warmt; många tro, att suttig värme och mycken dynga skall wara fördelaktigt för boskapen, men detta är ett beklagligt misstag.

Om misfall.

Geten, som skall få misfall, wrider sig och trippar med fötterna, som om hon hade magplågor; pulsen är swag, hon ser sorgsen ut och äter icke; märker man dessa symptom, så måste man på högsta sidan af buken känna efter fostret, för att se, om det rör sig eller är lefwande; rör det sig ej, så är det dödt. Är fostret redan sedan nå- gon tid dödt, så är geten matt och sorgsen, man måste genast gifwa henne de längre fram wid killningen angifna stärkande medel, och i detsamma fostret kommer ut, draga försigtigt, för att underhjelpa getens bemödanden.

Mången gång har fostret endast förändrat läge; i detta fall drager man ett lakan under buken, låter en per- son hålla det wid ena ändan och tager sjelf i den andra, lyfter det långsamt i höjden och släpper åter ned det när man är trött. Efter denna operation undersöker man ge- nom att känna efter, om fostret åter flyttats till rätta stäl- let; är detta icke fallet, så är det ett bewis, att det är fswagt eller dödt.

Efter misfallet måste man föta geten, likasom efter wanlig fillning. Man gifwer henne därför i watten uppmjukadt kli, watten med kli eller kornmjöl och gräs, äfwen som klifirer af ljumt watten.

Fillningen och fötelsen derunder.

Geten killar nästan alltid i 6:te månaden, och denna tidpunkts annalkande wisar sig alltid genom spenarnes och jufrets uppswällande, genom mer eller mindre ihållande bräkning, och genom ett fuktigt flöde ur moderslidan.

När tecknen till fillningen börja synas, måste man gifwa akt på geten med större uppmärksamhet; det måste alltid anbefallas, att wid fillningen, som alltid är swår, wara närwarande för att hjälpa modren, taga emot fillningarne och förebygga widriga händelser. Man förser sig med några stärkande medel, såsom win, bränwin, o. d., i fall wid födseln mattighet skulle insinna sig. Om fostret utkommer i sitt naturliga läge, d. w. s. med nosen och frambenen, så är det nog att understödja naturen. Man utdrager fillningen försigtigt, i samma mån som geten trycker på. Likaså försar man, om bakbenen komma först. Man måste derwid förja för godt strö eller ett mjukt läger.

För swag fillning.

Om operationen drager ut på längden, och geten blir swag, så stärker man hennes krafter, i det man ingifwer henne rostadt hwetebröd doppadt i rödt win. Man kan äfwen taga hwitt win, cider eller öl, uppvärmdt och kryddadt med vanilj eller mustot. Wid inflammeradt blod anwänder man en liten åderlätning.

Om alla dessa medel ej äro nog, måste man draga sakta, hwartill likwäl fordras en skicklig hand. Man höjer upp swansen, och med denna ändbenet, och håller bakbenen mer framåt midten.

Swår och onaturlig fillning.

Om fostret utkommer i ett owanligt läge, måste man anwända åtskilliga handgrepp. Man doppar fingret i olja

eller fett, och sticker det i lifmodren. Kommer en del af fostret ut, så skjuter man det tillbaka, lägger kroppen åter i des naturliga läge, och drager fram den försigtigt; men förut binder man ett snöre om smalbenet eller om yttersta ändan af käften. Detta snöre, hwars andra ända hänger fram ur slidan, hålles af ens biträde och tjenar dertill, att genom dragning lätta fostrets utkommande. Om killingen är misshwärt, så blir aflingen mycket swår, i detta fall måste man fastbinda geten wid hornen och hjälpa till genom dragning.

Lifmodrens utfallande.

Efter en swår killning utfaller lifmodren ofta ända på hasen, och blir genom beröringen med lusten röd och blodig; i detta fall tager man en fin, med ljumt watten fuktad linneduk, och drager den under lifmodren, för att upplyfta henne och försigtigt skjuta henne in i slidan. Sedan detta är gjordt, lokar man i 1 å 2 jumfrur rödt win en hand full släderblommor och affilar wätskan. Sedan denna blifwit afkyld, blöter man en tapp blå deri, sticker den in i slidan och hopshyr läpparne genom ett par stygu med en waxad tråd. Följande dagen uppsprättar man åter slidan och blöter blårn på nytt, för att hindra lifmodrens förslappning.

Om efterbörden.

Om naswelsträngen icke afflites af sig sjelf, affår man den några tum från nasweln. Utkommer efterbörden icke strax efter fostret, så behöfwer man ej wara ledsen dertför under de två första dagarne; men det är likwäl nyttigt att lätta des utkommande, antingen genom att draga försigtigt med handen eller fästa ett stycke tråd dermid, så att strängen icke åter halkar in. Dröjer efterbörden för länge, så gifwer man geten ett skålpund rostade brödfstwor i ett eller ett halft quarter dryck.

Mången gång är en get dräktig med 2 eller 3 killingar, man finner det af hennes oro efter den förstas födelse, med hwilken hon ej sjsfelfätter sig, utan oafbrutet fortsätter sina ansträngningar.

Skötseln efter killningen.

Efter killningen afsnides modren med en halmwiska och betäckes med ett täcke. Då hon wanligen är förstig, gifwer man henne warmt klliwatten. Man fortfar med denna dryck 8 eller 10 dagar. Ur geten swag och först långsamt återfår krafter, så gifwer man henne äfwen under hela tiden restadt brödd. 12 eller 15 timmar efter killningen gifwer man ett godt foder, helst kolta rötter eller också kllimpar af wäl sigtadt mjöl med klli sammanblandadt i kokhet watten. Om sommaren är nyh skuret friskt gräs godt nog. I allmänhet gifwer man mindre foder på en gång, men ofta och det som är föddande. På detta sätt fortfar man 8 eller 10 dagar, hwarefter geten skötes som wanligt.

Killingarne.

Ommedelbart efter födseln gifwer man killingen en ägggula för att bibringa den styrka.

Skwer sättet att meddela killingen dess första föda, äro olika åsfigter. Några lemna den beständigt hos modren, så att den efter behag kan dia; andra binda fast den, låta den dia 2 eller 3 dagar, och fodra den sedan, afskild från modren, med warm mjölk. Annu andra släppa den daaligen flera gånger till geten, så länge diandet räcker. Många uppröda den utan mjölk och gifwa den en wälling af korn- eller häremjöl, eller af sammanfokadt häremjöl och linfrö. Man kan äfwen hålla den afskild, mjölka geten 3 eller 4 gånger om dagen och gifwa killingen mjölken sådan den kommer ur jufret. Om killingen ej will dricka, sticker man fingret i munnen och doppar nosen i mjölk.

I allmänhet upprödas killingar bäst, om man låter dem dia modren; de förtära då mindre på en gång och smälta det bättre. Diandet räcker wanligen 30 till 40 dagar.

Jufrets sjukdomar.

De digifwande getterna lida mången gång af jufrets förstoppning. Man måste behandla denna sjukdom med

löfande omslag, uppmjukande och upplöfande medel. Mången gång wisa sig äfwen sprickor på getens spenar, som man då tvättar med menniskourin; om de ej gå bort, så ingnider man dem med gult, i bomolja upplöst, war.

Killingarnes afwänjande.

De till slag bestämde killingarne dia endast en månad eller 5 veckor, de till fortplantning bestämde måste dia minst 40 dagar. De af andra kullen, hwilka födas i Mars, April eller Maj, föredragas. På det att killingarnes afwänjande ej må skada dem, måste öfvergången från flytande till fast föder ske småningom. I början blandar man $\frac{2}{3}$ watten bland mjölken, och tillsätter samtidigt större mängd kornmjöl. Derefter ett par händer fulla i watten upplödt korn. Sålunda vänjer man killingarne småningom wid det torra fodret. Derpå släpper man dem om sommaren från morgon till afton på betet, och instänger dem öfver natten, skilda från mödrarna, så att de ej fortfarande dia. Om man ej will, att de skola dia ute på ängen, så fätter man en noskorg på dem, som hindrar dem dia, utan att hindra dem att beta.

Killingarnes sjukdomar.

De nyss afwänjda killingarne äro underkastade utsot och förstoppning; i förra fallet gifwer man dem några äggulor i ett halft glas rödt win, något litet utspädt med watten; sedan gifwer man dem mineralwatten att dricka. Är det onda farligare, så använder man några klistirer af klistwatten. Mången gång använder man endast torrt föder. Man kan äfwen använda riswatten, ty det onda kommer antingen af för fuktigt stall, eller af dålig matinmältning. Ofta måste man åter låta killingarne dia. Förstoppningen botar man, i det man sticker ett i elja doppad finger i ändan, eller gör en säptapp. Uppmjukande klistirer lättar botandet.

Kännetecken på en väl uppfödd killing.

En wacker honkilling har följande kännetecken: wårten är hög, kroppen bred, låren köttiga, pannan och bröstet breda, bogarne köttiga och benen raka.

Killingarnes gödning.

Den bästa tiden för denna gödning rättar sig efter det färsta fodrets mängd och beskaffenhet. Skall en ung get blifwa fet på två månader, så lemna man henne i ro, gifwer henne helst lucern och helgehö att äta, ofta att dricka, och motwerkar sorgfälligt utfoten, för hwilken hon är utsatt.

Getternas hus eller stall.

Stallets eller gethusets inredning är af stor wigt för getterna. Ett godt stall måste om wintern wara måttligt warmt, om sommaren luftigt. Utom de wanliga lufthålén måste det hafwa fönster, hwilkain släpper dagern, och golfwet måste wara så lutande, att urinen lätt afrinner och ej wäter ströt. Stallets höjd bör wara ungefär 3 alnar. Stallets tak öfwerdrages med kalk, så att hösmolk och dam ej faller igenom och fodret ej skadas af djurens utdunstning; blott ett hwalf kan fullkomligt uppfylla detta ändamål. Trågets botten urholkas rund, häcken skall hafwa tätta pinnar. Hwarje get behöwer ett utrymme af 2 alnar i längd och $1\frac{1}{4}$ aln på bredden.

Stallets iordninghållande.

Man måste förja för, att om wintern ofta ombyta strö; om sommaren kunna getterna undwara det; gifwa dem helsosamt, icke fuktigt nyh skördadt foder, om man fodrar dem med grönt, och wäl för dam skyddadt hö, om man fodrar dem med torkadt, samt lamna och rengöra getterna emellanåt. Dessa äro i allmänhet de medel, genom hwilka man erhåller riklig och god mjölk, och håller getterna wid god helsa.

Winterfodret.

Getternas vinterfoder består af hö, örter, käl, rosvor och stidsfrukter, kli o. s. w., äfwen om hösten samlade qwistar och löf från träden äta de mycket gerna. Ju mer de äta, desto mer mjölk gifwa de. För att få dem att gifwa mycket mjölk, gifwer man dem rikligt att dricka, och strör några korn salt i watten. De digifwande getterna äta icke mer, än mjölkgetterna; minst äta de under dräktigheten.

Sommarfodret.

Under sommaren äter geten ända till 9 gånger dagligen. Hwar och en behöfwer dagligen 26 till 27 skäl-pund grönt foder. Utom under springtiden, äta bockarne icke så mycket som getterna, och behöfwa till och med då mindre fast foder; men därför måste de, för att bibehållas kraftiga, få hafregröpe eller någon slags säd. Killingarne behöfwa, ända till en ålder af ett år, fjerdedelen så mycket foder, som modren får.

Getternas bete.

Getterna kunna endast med swårighet sammanhållas i hjordar; de skingra sig gerna till ensamma fläckar, klättra gerna på branta ställen och sofwa till och med på klippspetsar och wid kanten af bräddjup. Man bör låta dem beta på backiga ställen, ty de föredraga höga platser och berg, till och med de brantaste. Så mycket foder som de behöfwa, finna de på hedar, på trädesgården, på ouppodlade och ofruktbara sträckor; från uppodlade trakter, såsom sädesfält, winberg och skog aflägsnar man dem så långt som möjligt; i småskog göra de stor skada, och träden, af hwilka de gerna äta de unga skotten och afgnaga den fina barken, då nästan alla ut. De styfaktiga ställen, sumpiga ångar, feta betesmarker. Man måste tidigt släppa ut dem på fältet, emedan det med dagg betäckta gräset smakar dem synnerligen wäl. Då de äro olärfaktiga och gerna skingra sig, kan äfwen den stälfvaste herde ej hålla reda på mer än 50 stycken. I snö och

rimfrost få de ej släppas ut. De frukta ej för stark värme, de sojwa i solen och utfätta sig frivilligt för desj hestaste strålar, utan att blifwa beswärade eller bedöfwade och yra deraf. Stormi strämmer dem ej, regn uthärda de, men de äro mycket känsliga för köld.

Getternas sjukdomar.

Daktadt getterna icke ofta lida af sjukdomar, skola dock här angifwas de allmännaste tecken, på hvilka de kunna igenkännas. Geten blir, så snart hon är sjuk, sorgsen, matt, äter icke, ögonen äro dystra, matta eller blistrande, urinen är oklar, excrementerna äro för hårda eller för lösa, af swart eller gul färg, mången gång blandade med blod. Så snart man märker ett af dessa tecken hos geten, fräntager man henne det fasta fodret, gifwer endast watten med hwetekli eller kornmjöl, och mer strö än wanligt.

Såsom allmänna anmärkingar angående botandet må förutskickas, att, om en sjukdom infinner sig eller fruktas, man aldrig får wårdslösa de allmänna och förebyggande medlen; erfarenheten har lärt, huru dyrbara och wälgörande de äro. För det andra att, om en get angripes af en smittsam sjukdom, man alltid måste skilja henne från de öfriga, för att förekomma det ondas widare spridning.

Febern. Febern gör getterna plötsligen sorgsna och matta, afmagrade och efter kort tid döende; den härrör nästan alltid af för mycket foder.

Bot: Man gifwer dem ett affildt stall, äderlåter dem, låter dem swälta och hwila sig tills de äro alldeles återställda; man gifwer äfwen akt på resten af hjorden och låter dem endast beta en gång om dagen, under loppet af 2 eller 3 dagar.

Wattensot. Getterna få den af för mycket watten-drickning. För att bota den innan den utbildad sig, måste man under bogen göra en infärning eller ett hål för att aftappa wattnet, hwilket uppswäller buken; man lägger på såret ett plåster af ärtmjöl och swinister.

Mattigheten efter tillningen anfäller getterna sedan den samma är werkställd.

Bot: Man gifwer geten ett fullt glas rödt win eller en jumfru kott sött win.

Mjölkens förtorkande. Spenarne gifwa ingen droppe mjölk mer. Sjukdomen kommer af för stark hetta.

Bot: Getterna föras dagligen ut på betet, medan ännu daggen ligger på gräset, och spenarne ingnidas med grädde eller mycket fet mjölk. Man kan äfwen gifwa dem winblad eller annat fint grönt, och hålla dem i stallen.

Mjeltbrand. Denna sjukdom uppkommer hufvudsakligast af för fett bete. Om man märker, att en get sjuknat deri, måste man skilja henne från hjorden och bortskaffa henne, ty det finnes intet medel deremot. De öfriga måste åderlätas, för att stilla blodets antändning och minska dess mängd; de få ej beta hela dagen och endast en gång följande dag. Denna diet skyddar dem för brand.

Ufmatning. Om getterna af någon slags orsak blifwa matta, så gifwer man dem kalmus och hagtornsrötter, riswet och blandadt i regnwatten, utan att de få dricka något annat. Om medlet icke hjälper måste man sälja eller slagta dem.

Bölder. Man ingnider bölderna med färst smör, lägger på ett plåster af den hwhita liljans löt, rostad under askan och sönderkrossad i färst smör, hwilket pålägges mycket hett, öppnar bölden när den är mogen, och lägger sin blåa bestruken med basilikesafwa derpå.

Förstoppning. Kliftirer af ljumt watten äro nog. Om sjukdomen ej ger sig, gifwer man geten endast wasla och uppblött kli till foder. I nödfall gifwer man henne 150 gramm linolja och gifwer henne äfwen kliftirer deraf.

Kontusioner. Man twättar kontusionen med starkt saltwatten, och använder de för bölder angifna medel, om den warat sig.

Utsot. Man gifwer geten en blandning af 1 jumfru mjölk, 4 lod honung, en nyppa salt och ett stycke sot, stort som en nöt, stött till pulswer. Hjelper icke detta, så gifwer man ett kliftir af wasla, med en hand full enbär, kokadt och blandadt med några korn fint salt, 50 gramm honung och ett fjerdedels glas bomolja.

Larminflammation. Denna sjukdom visar sig genom ett fortfarande, men otillfredsstäldt begär att träcka, hvarvid endast något litet blodig vätska kommer ut. Man gifwer feta och stillande klistirer, sammansatta af en hand full linfrö och hälften så mycket hwetekli, kokadt i ett halft qvarter watten; man låter det kallna, silar det och slår 20 gramm bomolja dertill; man kan äfwen blanda ett wallnoshufwid bland säden.

Nödsöt. Klistirer af den stora ärenprisen, nesfelblad och johannisört, en half hand af hwarje i ett halft qvarter watten; man gifwer detta till dryck, sedan man blandat 3 gramm malört-essens och 1 jumfru rödt win deribland.

Bett. Man twättar säret med varmt win och lägger terpentinspiritius derpå.

Klöffjuka. Om genom för långt wistande i stallet flöswarne blifwit allt för långa, så att de hindra geten att gå, så måste man borttaga det öfverflödiga med en knif eller en fil.

Fodrets inslytande på mjölken.

Mjölken är sammansatt af tre beståndsdelar, af gräbde, ofämne och wafsla. Plantorna, med hwilka geten söder sig, gifwer henne en del af deras egenfäper. Kålarterna och nästan alla stenörter, tistlarne, malörten och potatiswårten göra mjölken bäst. Morötter gifwa den en wis luft; majsblad och hwitbetor meddela den en sot; rödlök, hwitlök, purjolök och gröna ärter en oangenäm smak. Det bästa fodret, för att få god mjölk, består af flöfwer, lucern, helgehö, potatis och isynnerhet blandningen af godt gräs på wäl flötta ängar. Getens helsa, årstidens temperatur, tiden för killningen, hafwa stort inslytande på mjölkens mängd och bestaffenhet. Krappen gifwer mjölken en röd färg. När mjölken kommer ur jufret, har den en värme af 28 till 30 grader Réaumur.

Mjölkens stämning.

I kopparkärl stämnes mjölken allra fortast. Träkärl eller glaserade stenkärl äro de bästa, men äfwen i

desja blifwer mjölken lätt sur, om de äro illa rengjorda. Ett owäder har samma inwerkän. Man aktar sig för icke emaljerade metallkärl och alla, hwilkas glasyr är blandad med bly, emedan mjölken, hwilken genom des egenfkap af fet och jäsbar kropp angriper det, lätt ingår i för- eningar dermed, hwilka werka giftigt. Säll eller fildukar och kärl, som äro bestämda för mjölkens emottagande, måste efter hwarje gång twättas, borstas och torkas.

God mjölks egenfaper.

God mjölk är hvarken för tjock eller för flytande, den är matt hwit. Af en och samma mjölkning kan man få många slags mjölk, om man åtskiljer dem, emedan den först mjölkade affätter mycket mindre grädde, än den sista. Den första är 16 gånger fattigare på grädde, än den siff mjölkade, och af denna grädde är äfwen lika stor mängd mycket smörfattigare. Äfwen morgonmjölkningen lemnar bättre mjölk, emedan djurets långa hwila och mjölkens längre qwardröjande i spenarne hafwa förbättrat smörpartif- larne.

Medel att förwara mjölken.

Man får ett par skålpund wägghrasferötter i skif- wor och slår samma wigt watten derpå; detta fätter man i en distillerkolf på elden, och distillerar det öfwer sakta eld, så att blandningen icke brännes. Man erhåller af 12 skålpund rötter och 12 skålpund watten 9 skålpund distil- lerad wätfla. Har man icke passande kärl, så låter man en apothekare eller distillator tillaga wattnet. Man wäljer dertill bäst tiden emot slutet af Mars, emedan wägghras- ferötterna sednare förlora kraften och blifwa sällsyntare. Om wattnet deraf är rätt kraftigt, så har det en samman- dragande smak och kittlar i näsan. Det håller sig i wäl korkade flaskor. Will man om sommaren skydda mjölken för wäderlekens skadliga inwerkän, och under en wekas tid hålla den friff och söt, slår man till hwarje quarter mjölk några matskedar wägghraswatten, och blandar det wäl tillsammans. På detta sätt håller mjölken sig i 6

dagur under rötinäden, till och med i öppna kärl, under det oblandad mjölk hastigt surnar.

Detta behandlingsfätt hindrar likväl ej gräddans afskiljande från mjölken. Wägatrassewattnet har ännu en annan stor fördel, det afhåller insekter. Mjölken får deraf ingen främmande smak, ty den bitterhet den strax får, försvinner efter 4 eller 5 dagar, så att intet spår blir kvar deraf.

Mjölknigen.

Man får först 14 dagar efter källningen börja mjölka getterna: de gifwa 5—6 månader rikligen med mjölk. Man mjölkar dem morgon och afton och alltid med den första snyggghet. Man måste utmjölka ända till sista droppen, icke blott för mjölken, som alltid är fetast mot slutet, utan äfwen för att ej utsätta geten för förstoppning, hwilken uppkommer genom mjölkens för länge qwarblifwande.

Smedelbart efter mjölknigen bringar man mjölken i mjölkkammaren, och slår den genom en fin sikt af häst-hår eller linne. Då den afskiltjer grädden bäst, om den genom en stor yta kommer i beröring med luften, så slår man den i rymliga, men mindre djupa kärl, hwilka man sätter i mjölkkammaren, som måste wara renlig och luftig.

Grädden och smöret.

På det att grädden må wäl flyta upp, måste man i mjölkkammaren ständigt underhålla en temperatur af 9—10 grader Réaumur. I en god mjölkkammare är grädden wanligen uppluten om sommaren på 12, och om wintern på 24 timmar; man ser det om fingret ej fuktas, då man lätt förer det öfwer grädden. Man affstumar grädden med en flat skumfler, och ställer den på ett luftigt ställe i kärl med trång mynning, som lätt äro tillproppade, så att luftens tillträde icke förderfwar den.

Genom gräddens omröring eller wispling erhåller man smör. Man begagnar i små hushåll dertill bäst den bekanta smörkärnan, som nedtill är något widare än upptill,

och har form som en sockertopp med afbuggen spets. Man slår grädden i denna, som man likväl endast fyller till hälften. Man påsätter locket, genom hvilken smörstampen, en stång, som på den nedra ändan har ett litet horisontelt bräde, hvilket är något mindre i diameter än fatet, löper. I det man hastigt förer denna stifta upp och ned, affiljer man wafflan från grädden, och smöret bildar sig i små flimpar, som man sammanpressar och förenar med hvarandra.

I stort betjenar man sig af smörmaskiner, de bestå wanligen af ett litet fat, i hvars inre 4 små wingar wända sig om en axel, som utifrån kringwrides genom en wäf. Den som endast har en get, kan wispa smöret med en träsked i ett djupt fat.

En temperatur af 12 grader är icke för hög för smöret. Om det icke är warmt nog, måste man närma det elden; är det för warmt, så går man till en swalare plats. Af färsk grädde blir smöret alltid bäst. Grädde, som är flere dagar gammal, gifwer smör med härsk smak, man måste därför kärna två gånger i weckan.

När smöret har bildat sig, sammanpressar man massan och tvättar den förnyade gånger, tills watten flyter rent och klart från smöret. I detta tillstånd blir det fästare, ju swalare platsen är.

Smörets färgning och saltning.

För att färga smöret gult, lägga många i grädden ett preparat af orleana, saffran, julebörshår, saflor, eller ett afkok af morötter, ringblommor o. s. w. För att salta smöret, lägga många redan i smörkärnan ett par näfwar salt, andra salta det först 24 timmar efter kärningen. Man utbreder smöret på ett bord och beströr det med salt, som är torkadt i ugnen och fint nog stött, för att lätt blanda sig med smöret. Man räknar 4 lod salt på hwarje stälpund smör. Man genomnådar derpå wäl med handen smöret, eller tager dertill en kaswel eller en större sked, så att allt blir wäl hopblandadt.

Smält eller skiradt smör.

Man sätter smöret i en ren panna öfver icke för stark, liflig eld, hwilken fördunstar fuktigheten och affätter de främmande beståndsdelarne på botten. Man får ej aflägsna sig från pannan och måste något litet röra om smöret med en sked, så att det icke kokar öfver; man måste noga affkumma ostämnet och alla andra främmande ämnen, som genom hettan flyta upp på ytan. När smöret är ljusst och klart, ser ut som renad olja och ej mer fräfer, om man stänker ett par droppar deraf på elden, är det färdigt. Man saltar det då med mycket fint stött salt, låter det kallna något och slår det i stenkärl. Det i wattenbad smälta smöret smakar angenämast och håller sig bäst, men det har mer bottenfats.

Osten och löpen.

Osten bereder man af den delen af mjölken, som ögonblickligen ystar sig, om man sätter den på elden med något ättika, eller lägger uti litet löpe. Löpen får man ur magen på unga kalfswar, hwilken dertför kallas löpmagen. Man uppslår magen, uttager bitarne, twättar båda wäl i friskt watten, astorkar dem med en ren duk, saltar dem, lägger bitarne åter i magen, låter alltsammans torka, och förwarar det på en torr plats. Skall man begagna löpen, så afflar man ett litet stycke och uppslifer det i mjölk. Mången gör löpen flytande med ättika och gömmer den på flaskor.

För att göra ost, låter man löpen upplöfas i ett par glas mjölk, slår denna blandning i mjölken, som skall ysta sig och omröra den duktigt med en träsked. Man får ej taga för mycket löpe, isynnerhet om den är gammal, emedan osten deraf får en dålig smak. Rymmjölkad mjölk fordrar något mer löpe, än äldre eller skummad. Detta är wanliga förfaringsfättet wid beredningen af gräddost, hwarwid grädden löpnar med; af skummad mjölk gör man sur ost.

När det löpnade är fast nog, låter man den omkringsimmande smutsen afrinna, och slår osten i en slätad forg eller ett stenkärl med hål, så att den fullkomligt afrinner. Slutligen saltar man den emellanåt, i det man ofta omvänder och ställer den på ett lustigt ställe.

Alla wid ostberedning använda husgerädsfater måste tvättas lika så sorgfälligt, som de wid smörberedning användas, samt borstas och torkas.

Utställiga slags ost.

Söt handost. Den söta handosten göres af ystad mjölk, som man med skumskeden delar i tunnstjocka skifvor, och lägger i runda formar, merendels af bokträd. Efter 24 timmar omvänder man osten och saltar den på andra sidan. Så förfar man alla dagar under en månads tid, då den torkat; man lägger den på halm, hwilken ofta ombytes och rengöres.

Prepost. Man sönderklämmer den ystade mjölken eller den lösa osten med fingrarne, och låter den nedsjunka till botten i wasflan. Man upptager derefter massan, låter wasflan afdrypa, hopknädar den, lägger den i formen och under press. Tegen ur formen jäser den, degen stiger som bröddeg, och det bildar sig ögon. Derpå sammanknädas den åter, saltas, lägges på nytt i formen, omvändes och saltas hwarje dag, och lägges derefter i källaren, der man äfwenledes måste wända den hwarje dag.

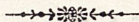
Prepost af koft grädde. Man sätter mjölken i ett kokkärl öfwer måttlig eld, lägger löpen uti och förfar som med annan ost. Ost af koft grädde håller sig flera år. Till denna slags ost kan man endast använda mjölk af två mjölkningar, nemligen aften- och morgonmjölkningen.

Ostens inläggning och förwaring.

När handosten är torr, kan man med god stöfsel förwara den 6 eller 8 månader. Derefter smular den sig, då man lägger in den för att sälja den. Till detta ändamål lägger man den i en hög, om 7 eller 8 stycken, i

fällaren, sedan man inlindat hwarje ost i hö, eller i vin-, kastanie-, krasse- eller näsfeblad, som man emellanåt fuktar med mycket tunn windrugg. Om 2 eller 3 veckor är ostens som bäst, hwilket man känner genom swag trykning derpå med fingret. Nu måste den säljas, ty om man väntar längre, så möglar den, och blir skarp och illaluktande.

Mott och mast äro ostens hufwudfiender. Man använder till deras fördrifwande swafwelrök eller stark ättika. Mången gång hjelpa desfa medel ej, emedan ohyran fäst sig för wäl i ostforgen, och man måste då srida till rökning. Man tager dertill 3 delar pulveriseradt koffalt, 1 del pulveriserad blymalm, $2\frac{1}{2}$ delar watten och 2 delar vitriololja (swafwelsyra).

Das alle folgenden: **Stoffen** des landwirthlichen
an die hiesige **Landwirthschaft** **von** **Dr. G. G. G.** **aus** **dem** **Jahre** **18...**
vertheilt zu werden:

Landwirthschaftliche **Werkzeuge** und **Geräthe**

Werkzeuge

Das alle folgenden **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen
an die hiesige **Landwirthschaft** **von** **Dr. G. G. G.** **aus** **dem** **Jahre** **18...**
vertheilt zu werden:

Landwirthschaftliche **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen

Werkzeuge

Das alle folgenden **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen
an die hiesige **Landwirthschaft** **von** **Dr. G. G. G.** **aus** **dem** **Jahre** **18...**
vertheilt zu werden:

Werkzeuge

Das alle folgenden **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen
an die hiesige **Landwirthschaft** **von** **Dr. G. G. G.** **aus** **dem** **Jahre** **18...**
vertheilt zu werden:

Landwirthschaftliche **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen

Werkzeuge

Das alle folgenden **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen
an die hiesige **Landwirthschaft** **von** **Dr. G. G. G.** **aus** **dem** **Jahre** **18...**
vertheilt zu werden:

Landwirthschaftliche **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen

Werkzeuge

Das alle folgenden **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen
an die hiesige **Landwirthschaft** **von** **Dr. G. G. G.** **aus** **dem** **Jahre** **18...**
vertheilt zu werden:

Landwirthschaftliche **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen

Werkzeuge

Das alle folgenden **Werkzeuge** und **Geräthe** des landwirthlichen
an die hiesige **Landwirthschaft** **von** **Dr. G. G. G.** **aus** **dem** **Jahre** **18...**
vertheilt zu werden:

Die **Landwirthschaft** **von** **Dr. G. G. G.** **aus** **dem** **Jahre** **18...**

Hos alla bokhandlare i Stockholm och landsorten finnas att tillgå följande af Agronomen, Doct. **W. Hamm** utgifna arbeten i bokapskriftel:

Anvisning att uppföda och föröka

Hästar,

bota deras sjukdomar m. m. jemte ett bihang: om hofwens behandling.

Anvisning att uppföda, inöfwa och göda

Dragor,

använda för till dragare, m. m. jemte ett bihang: om gödning, ishyrighet ovars gödning.

Anvisning att uppföda och föröka

Mjölffor,

behandla deras sjukdomar, bereda smör och flere slags ost, m. m. jemte ett bihang: yttre fel och skador på nötboskap.

Anvisning att uppföda, föröka och göda

Får,

bota deras sjukdomar, dressera färdhunden m. m. jemte ett bihang: om ullens tvättning på fåren.

Anvisning att uppföda, föröka och göda

Swin,

bota deras sjukdomar m. m. Ett säkert medel till betydliga årliga inkomster för såväl landt- som stadsbor.

Anvisning att uppföda, föröka och göda

Getter,

bota deras sjukdomar, bereda getost och smör, med mera. Ett medel, att med ett obetydligt kapital få en god årlig behållning, såväl i staden som på landet.

Priset för hwarje arbete är 12 Riksdalr banko.

www.books2ebooks.eu